

OLIV TA'LIM PEDAGOGIKASINI MODERNIZATSIYALASHNING AKSIOLOGIK ASOSLARI

Tohirova Gulhayo Yunus qizi,

Shahrisabz davlat pedagogika instituti Pedagogika nazariyasi va tarixi mutaxassisligi 1-bosqich magistranti

<https://doi.org/10.53885/edinres.2024.2.2.051>

Annotatsiya. Ushbu maqola oliy ta'limda pedagogikani modernizatsiya qilishning aksiologik asoslarini o'rganadi. U zamonaviy akademiyada o'qitish va o'qitish yondashuvlarini o'zgartirishni shakllantiruvchi falsafiy tamoyillar va qadriyatlarni o'rganadi. Maqolada pedagogik amaliyotlar doirasidagi axloqiy, madaniy va ijtimoiy istiqbollarni o'rganib chiqib, oliy ta'lim muassasalari o'z pedagogik asoslarini talabalar va jamiyatning o'zgaruvchan ehtiyojlarini qondirish uchun qanday moslashtira olishi haqida tushuncha berishni maqsad qilgan. Maqolada fanlararo nuqtai nazardan kelib chiqqan holda, zamonaviy ta'lim paradigmalarni shakllantirishda qadriyatlarining o'rni, o'quv dasturlarini ishlab chiqish, o'qitish strategiyalari va talabalarning faolligiga ta'siri har tomonlama tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Oliy ma'lumot, Pedagogika, Modernizatsiya, Aksiologiya, Qiymatlar, Etika, O'quv dasturlarini ishlab chiqish, Ta'lim strategiyalari, Talabalar ishtiroki, Ta'lim paradigmalari

Kirish: Zamonaviy pedagogika fanining asosiy tendensiyasi – uning shaxsni «anglash», o'z dunyoqarashiga asoslanishga e'tibor qaratganligidir. Bu esa, zamonaviy pedagogik amaliyotning muhim jihati aylandi. Pedagogika va inson amaliyotida insonparvarlik an'analarning rivojlanishi, uning hayotiy faoliyat jarayonida o'z oldiga qo'ygan muhim vazifalarni o'zida aks ettiradi.

Inson hayoti har doim bo'lib o'tgan voqealarni baholash, vazifalarni qo'yish, izlash, xulosalar qabul qilish, dunyoqarash vaziyatlarida kechadi. Bunda uning atrof-muhit bilan munosabatlari ikkita farq bilan o'zaro bog'liq: amaliy va abstrakt-nazariy (bilish).

Bundan kelib chiqadiki, pedagogika metodologiyasi ta'lim falsafasiga haqiqiy insonparvarlikning mohiyati, borliqning yangilanishi va pedagogik bilish haqidagi nazariy qoidalar yig'indisi sifatida qaraydi. Bunday metodologiyaga muvofiq, fanlarning, shu jumladan, pedagogikaning insonparvarlik mohiyatidan kelib chiqadigan vazifasi o'zida insonga bilish, muloqot, ijod sub'ekti sifatida yondashishni aks ettiradi.

Bizga ma'lumki, ilmiy bilish, shuning barobarida pedagogik bilish faqatgina ijodkorlikning emas, ijtimoiy ehtiyojlarni to'la qondirish maqsadini ham ro'yobga chiqaradi. Nazariy va amaliy bilish orasidagi «ko'priq» vazifasini aksiologik yoki qadriyat sifatidagi yondashuv bajaradi.

Aksiologiya (yun. «axio» – qadriyat va «logos» – fan, ta'limot) – qadriyatshunoslik; qadriyatlar haqidagi fan. XIX asrning ikkinchi yarmida nemis qadriyatshunosi E.Gartman va fransuz olimi P.Lapilar tomonidan fanga kiritilgan.

Aflotun birinchilardan bo'lib, ta'lim tizimini falsafiy nuqtai nazardan asoslaydi, buning uchun davlat ta'limining zarurligini ta'kidlaydi. U o'zining davlat shu jumladan, ta'lim haqidagi ta'limotida g'oyalarning aqlga asoslangan dunyosi; davlat (jamiyat, polis); individ, fikrlovchi, davlat qonunlariga rioya qiluvchi kabilarni ajratib ko'rsatadi.

Aflotun yuksak ezgulikning mohiyatini aks ettiruvchi birinchi qadriyatli tasnifni ishlab chiqdi. Ezgulik o'zida o'lchov, mo'tadillik, vaqt bilan bog'liqlikni aks ettiradi. Bu qadriyatlar taraqqiyot zinapoyasining eng yuqori qismida joylashadi. Ikkinchi o'ringa Aflotun go'zallik va komillikni; ulardan so'ng aql va tafakkurni; so'ngra – idrok etish va bilimlarni chaqiruvchi qalbning lazzatlanishini qo'yadi. Oxirgi bo'g'inga «yuksak go'zallik» joylashadi.

Aksiologik yondashuv insonparvarlik pedagogikasining uzviy o'ziga xosligi bo'lib, barcha odam unda jamoaviy rivojlanishning maqsadi va jamiyatning oliy qadriyati sifatida qaraladi. Shuning uchun aksiologiyaga (tabiiy qadriyatlar haqidagi (nazariy) falsafiy nazariyalar) yangi ta'lim falsafasi sifatida va zamonaviy pedagogika metodologiyasiga uyg'un tarzda qaraladi.

Aksiologik fikrlash markazida dunyodagi voqea-hodisalarning o'zaro ta'siri va o'zaro bog'liqligi konsepsiyasi turadi. U tasdiqlaydiki, bizning dunyo – bu butun insoniyat dunyosi, shuning uchun umumiylikni ko'ra bilish lozim, faqatgina insoniyatni birlashtirib qolmay, balki har bir alohida shaxsni

tavsiflaydi. Insondan tashqaridagi ijtimoiy taraqqiyotni qarash – uning insonparvarlik poydevoridan alohida fikrlashi demakdir. Aynan, ana shunday tarzda fikrlash zamonaviy jamiyat taraqqiyoti global tendensiyada insonparvarlik kasb etadi, umuminsoniy qadriyatlarni ma'qullashi uning mazmunini tashkil etadi.

Pedagogik aksiologiya asosida inson hayoti, tarbiya va ta'lim, pedagogik faoliyatning inson hayotidagi ahamiyatini tushunish va qaror toptirish yotadi. Ta'limni inson turmushi uchun asosiy qadriyat, deb asoslash pedagogik bilimlar taraqqiyotini barcha bosqichlarida o'z o'rniga ega. U o'zaro aloqadorlik – jamiyat va inson o'rtasida muhim ahamiyat kasb etadi. Aynan, ular ta'limning qadriyat statusini belgilab berishadi. Ta'limni insonparvarlashuvi g'oyasi, pedagogikada aksiologik yondashuvni qo'llash esa, o'zida katta falsafiy-antropologik, ijtimoiy-siyosiy xususiyatni aks ettiradi.

Oliy ta'lim texnologik taraqqiyot, globallashuv va rivojlanayotgan ijtimoiy ehtiyojlar ta'sirida tez o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Ushbu dinamik manzarada pedagogika - o'qitish san'ati va fani - talabalarning o'quv tajribasini shakllantirish va ularni XXI asr muammolariga tayyorlashda muhim rol o'ynaydi. Biroq, oliy ta'lim pedagogikasini modernizatsiya qilish oddiy texnologik integratsiyadan tashqariga chiqadi; ta'lim amaliyotiga asos bo'lgan aksiologik asoslarni - qadriyatlar, axloqiy va madaniy istiqbollarni chuqur tushunishni talab qiladi. Ushbu maqolada aksiologiyaning oliy ta'lim pedagogikasini modernizatsiyalashdagi ahamiyati va uning o'quv dasturlarini ishlab chiqish, o'qitish usullari va talabalar rivojlanishidagi ta'sirini o'rganamiz.

Oliy ta'limda aksiologiyani tushunish: qadriyatlar va axloq bilan bog'liq bo'lgan falsafaning aksiologiya bo'limi ta'lim ishlarini boshqaradigan asosiy tamoyillarni o'rganish uchun asos yaratadi. Oliy ta'limda aksiologik mulohazalar keng qamrovli qadriyatlarni, jumladan, akademik yaxlitlik, ijtimoiy mas'uliyat, madaniy xilma-xillik va axloqiy xulq-atvorni o'z ichiga oladi. Ushbu qadriyatlar o'qituvchilar uchun tanqidiy fikrlash, axloqiy fikrlash va o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydigan o'quv tajribalarini ishlab chiqishda etakchi tamoyillar bo'lib xizmat qiladi.

Aksiologiyaning pedagogik amaliyotga integratsiyalashuvi: Oliy ta'lim pedagogikasini modernizatsiya qilish aksiologik tamoyillarni o'qitish va ta'lim jarayonlariga ataylab integratsiya qilishni talab qiladi. Bu inklyuzivlikni, xilma-xillikni hurmat qilishni va axloqiy qarorlar qabul qilishni rag'batlantiradigan o'quv muhitini yaratishni nazarda tutadi. O'qituvchilar o'zlarining o'quv dasturlariga o'quvchilarga o'z harakatlarining axloqiy oqibatlarini tushunishga va ijtimoiy mas'uliyat hissini rivojlantirishga yordam berish uchun qimmatli muhokamalar, amaliy tadqiqotlar va real dunyo ilovalarini kiritishlari kerak. Bundan tashqari, halollik va akademik halollik madaniyatini tarbiyalash akademik hamjamiyat ichida stipendiya va professionallik qadriyatlarini qo'llab-quvvatlash uchun juda muhimdir.

O'quv dasturlarini ishlab chiqishga ta'siri: Aksiologiya o'quv maqsadlari, mazmuni va baholash strategiyalarini tanlash orqali o'quv dasturlarini ishlab chiqishga ta'sir qiladi. O'qituvchilar kurs materiallari turli nuqtai nazarlarni aks ettirishi va zamonaviy ijtimoiy va axloqiy muammolarni hal qilishini ta'minlashi kerak. Oliy ta'lim muassasalari qadriyatlar ta'limini fanlar bo'yicha integratsiyalashgan holda talabalarga murakkab axloqiy dilemmalarni hal qila oladigan mas'uliyatli global fuqarolar bo'lish imkoniyatini beradi. Bundan tashqari, xizmat ko'rsatish loyihalari va amaliyotlar kabi tajribaviy o'rganish imkoniyatlari talabalarga axloqiy tamoyillarni real sharoitlarda qo'llash va ularning jamiyatdagi rolini chuqurroq tushunish imkonini beradi.

Ta'lim strategiyalarini kuchaytirish: aksiologik tamoyillarni o'quv strategiyalariga kiritish o'quvchilarning faolligini, tanqidiy fikrlashni va axloqiy fikrlashni kuchaytiradi. Hamkorlikdagi loyihalar, munozaralar va simulyatsiyalar kabi faol o'rganish usullari o'quvchilarni turli nuqtai nazarlarni o'rganishga va axloqiy nutqda qatnashishga undaydi. Bundan tashqari, qo'llab-quvvatlovchi va inklyuziv ta'lim muhitini yaratish talabalar o'rtasida empatiya, hurmat va ochiq fikrni rivojlantirishga yordam beradi, mazmunli o'zaro munosabatlar va bilim almashishni osonlashtiradi.

Xulosa: Oliy ta'lim pedagogikasini modernizatsiya qilish ta'lim va tarbiyaning aksiologik asoslarini tan oladigan yaxlit yondashuvni talab qiladi. Qadriyatlar, axloqiy va madaniy istiqbollarni o'quv dasturlari va o'qitish amaliyotiga integratsiyalashgan holda, o'qituvchilar talabalarni murakkab ijtimoiy muammolarni halollik va rahm-shafqat bilan boshqarishga tayyorlashlari mumkin. Oxir oqibat, axloqiy etakchilik madaniyatini va global fuqarolikni rivojlantirish yanada adolatli, adolatli va barqaror dunyoni yaratish uchun muhim ahamiyatga ega.

Ushbu maqolada oliy ta'lim pedagogikasini modernizatsiya qilishni shakllantirishda aksiologiyaning hal qiluvchi roli ko'rsatilgan va kelajak uchun mas'uliyatli va axloqiy rahbarlarni tarbiyalash uchun

qadriyatlar va axloqni ta'lim amaliyotiga integratsiya qilish muhimligiga urg'u berilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

Chujakova G.I. Lekcii po pedagogicheskoy aksiologii – Krasnoyarsk, 1999.

Toxtaxodjaeva M., Nishonova S., Madiyarova S., Kaldybekova A. va boshqalar. Pedagogika. – T.: Iqtisod-moliya nashriyoti, 2008.

Xodjaev B., Bekmurodova M. Pedagogik hodisalarni o'rganishda aksiologik yondashuv: mazmun va mohiyati. – «Lichnostno-orientirovanoe obuchenie i vospitanie na sovremennom etape (soderjanie, formy, metody)». Sb.nauch-metod. statey, ch.5. – T.: 2007.

Xodjaev B., Bekmurodova M. Pedagogik aksiologiyaning shakllanishi va rivojlanish omillari. / «Maktab va hayot» jurnali, 2008, №4.

Xodjaev B., Bekmurodova M. Qadriyatli yondashuv asosida pedagogika kolleji o'quvchilarida kasbiy sifatlarni shakllantirish. // Pedagogika kollejlari ta'lim jarayonini takomillashtirish muammolari. Vazirlik miqyosidagi ilmiy-amaliy anjuman materiallari. 29 aprel, 2009 yil. – T.: «Fan va texnologiyalar» nashriyoti, 2009.

Bekmurodova M. O'quvchilarda qadriyatli munosabatni shakllantirish – ta'lim jarayoni samaradorligining muhim omili sifatida. // Pedagogika kollejlari ta'lim jarayonini takomillashtirish muammolari. Vazirlik miqyosidagi ilmiy-amaliy anjuman materiallari. 29 aprel, 2009 yil. – T.: «Fan va texnologiyalar» nashriyoti, 2009.

Mardonov Sh. Pedagogik ta'lim tizimida ta'limiy qadriyatlardan foydalanish. / «Xalq ta'limi» jurnali, 2005, №6.